

מזת'קזת הכרשה

וואס דורך איר שפירט מען די זיסקייט פונ'ם באשעפער

משיחותיו של הגאון רבי מנחם ברוך יאזעע שליט"א בעל 'מתיקות התורה'

סיפור לשולחן שבת

תפלה טהורה שגורשה מחבליים רבים

בפרשתנו אנו רואים את הלב הטהור של האמהות הקדושות שדברו עם ה' בכל קשי שהיה להן, כמו שחז"ל דורשים על הפסוק "ועיני לאה רכות" - שבכתה שלא תפול לידי עשו - והתפללות עמדו לה להנשא ליעקב עוד לפני רחל. וכן הבזיונות שהיו לה כאשר יעקב חפץ ברחל יותר ממנה, זכו אותה לכתר כהונה ומלכות.

אנו למדים מכך על כח התפלה, ובפרט בימים אלו צריך להרבות בתפלות על כל כלי ישראל שישבו בתשובה ושלא יארע נזק לשום יהודי, וכל הנתונים במצר יצאו במהרה מאפלה לאורה. ויחד עם התפלה עלינו להתחזק באמונה שהקב"ה קרוב אלינו, ולהחדיר זאת לילדים על ידי שנספר בבית ספורי נסים; ונאמר לבני בתינו שכשם שהקדוש ברוך הוא שמר על יעקב אבינו, כך הוא שומר עלינו - הנכדים של יעקב - בכל דור ודור מכל הקמים עלינו.

השבוע התקשר למערכת יהודי יקר מנצולי הטבח הנורא שארע בשמחת תורה וספר ספור מטלטל ומרגש, יהודי שבביתו שהו מחבליים רבים ועשרות כדורים נורו לעברו ולעבר משפחתו, וה' ברחמיו המרבים שמע את תפלתו שבקעה מעמק לבו, והוא יחד עם כל משפחתו וכל הישוב שבו הוא מתגורר נותרו בחיים בריאים

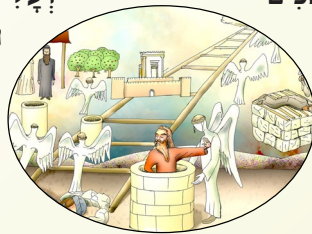
<<

לקח מהפרשה

קשיים - מטרתן וההתמודדות עמם ...

והקב"ה אומר ליעקב "והנה אנכי עמך" - אתה נמצא בתוך הבית שלי בקדש הקדשים, ששם היה מקום הכרובים שמגלים על גדל האהבה שהקב"ה אוהב אותנו כמובא בגמרא (יומא נד.) "בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מראין להם את הכרובים שהיו מעורין זה בזה ואומרים להם ראו חבתכם לפני המקום".

ועלינו לחיות את הקשר החזק שלנו עם ה' בכל עת, כמו שכתוב בשיר השירים "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקיני", ה' עוטף כל אחד מרב אהבה, ונצטוינו בתורה פעמים רבות על אהבת ה' שהנה מצוה תמידית - שבכל מעשה נבא לאהבת ה' לדגמא כאשר אנו מנשקים ומחבקים את התינוק שלנו, צריך לחשב על האהבה ההדדית שלנו עם ה'.

"ויקח יעקב משנתו", יעקב אבינו התפעל ממה שראה בשנתו שה' עמו ואצלו, ואמר "אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי" - ללמד לדורות שה' קרוב לכל יהודי ויהודי - ה' איתו, עמו ואצלו, ואוהב אותה באהבה שאינה תלויה בדבר, אלא שיש הסתרה ואדם לא יודע עד כמה ה' מחזיק ביד ימינו ומוליך אתו <<

פרשתנו פותחת ביצאתו של יעקב אבינו מבית אביו - לחרן - יעקב עזב את הבית הגדול, את אביו ואמו הקדושים והולך לחרן ללבן שעתיד לרמות אותו ולנסות להאבדו, כשבדרך עשו מנסה בכל דרך להרג אתו והשמש שוקעת לפתע בצהרי היום והפל נהיה חשוך והוא שכב כשמשביבו חיות רעות.

בחלומו הוא רואה מלאכים שעולים ויורדים ומציעים אתו, כמובא בגמרא (חלין צב): בנוסף הוא רואה את כל הגלויות הקשות שעתידים כלל ישראל לעבד את חרבן בית המקדש וגלות אדום וישמעאל (פרדר"א), ובתוך כל החשך יעקב אבינו מתקן תפלת ערבית - תפלה שמסמלת על זקנה לקב"ה מתוך הזמנים הקשים והחשוכים.

"והנה ה' נצב עליו" - בתוך הגלות והקשי הגדול יעקב אבינו ראה את הקב"ה איתו ממש. "וזה שער השמים" - דוקא הלב הנשבר נשמע לפני ה' ביתו, כענין שאמרו חז"ל שכינה למעלה מראשותיו של חולה, שכאשר אדם פנוע מתוך ידיעה שרק ה' יכול לעזור לו אזי ה' קרוב אליו ביותר.

במסלול הטוב ביותר עבורו.

"וּשְׁמֵרְתֶּיהָ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךְ"; ה' נמצא עם האדם על כל צעד ושעל ועתיד לגאול אתו מהזמנים הקשים שהוא שרוי בהם ולהביא לו כל טוב. ובפרט בימים אלו שכלל ישראל נמצאים בצער ובמצוק והגלות מתגברת זה הזמן לחזק את האמונה שדוקא מתוך החשך והקשי תצמח הישועה כהרף עין מתוך ידיעה שה' שמרה, ה' צלה על יד מינה.

ואותו מראה היה בהר המוריה - בבית המקדש, מקום שבו שרתה שכינה ביותר; ללמד לדורות שבמקום שעובדים בו את ה' רואים ביותר את השראת השכינה. וכענין שאמרו חז"ל: "זכו, שכינה ביניהם", כל אחד יכול לבנות בית מקדש מעט בבית שלו - אם הוא חשב על ה' ומתפלל אליו וכן הוא מתנהג בכבוד עם בני ביתו.

וזה היסוד שיעקב אבינו מנחיל לנו, יש לה קשי? דע לה שה' מחזיק לה את היד והוא מביא לה נסיון בכדי שתתרום על ידו. כמו שדוד מלכנו אומר "ואני תמיד עמו אחזת ביד ימיני", ה' מלנה אותך בקשי ובוחר אותך איך אתה עובר אתו, האם אתה מתרעם או שאתה נכנע לפני ה' ומבקש ממנו שיושיע אותך ויזכה אותך לשוב אליו.

במדרש רבה מובא על כך משל - למלה שבא אצל אהבה בלילה. אמר המלה למשרתיו 'כבו את הנרות והפנסים שאני חפץ לדבר עם אהבי בצנעה', בזמן של חשך וקשיים הקב"ה קורא לנו, ובודק עד כמה אנו נאמנים וקרוכים אליו, עד כמה אנו מרגישים שאנו בידיים הטובות ביותר של אבא בשמים.

ולפיכך בזמן של קשי עלינו לערף חשבון נפש האם אנו מצערים את הבריות, האם אנו דבוקים בה' באהבה, כמו שנאמר "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם". נסיונות זה קשה אבל זה מאהבת ה' בכדי לעורר אתנו לשוב אליו יתברך. גם כאשר יש לאדם חלי או קשי עם המשפחה, רח"ל, עלינו לזכור את כל השנים הטובות שהיו לנו ולהאמין שבנדאי יהיה לנו עוד הרבה טוב.

וזה ההבדל המהותי שבין יעקב לעשו, לשניהם היו התמודדויות אולם עשו בזמן של קשי ועיפות בזה את הבכורה ופרק כל על מעליו, מאידך, יעקב אבינו מנף את הקשי והחשך לתקן תפלת ערבית ולהרגיש את קרבת ה' דוקא בתוך ההסתרה. ואפשר לבאר שזה מה שרש"י אומר בריש פרשת תולדות על הפסוק "אלה תולדות יצחק": "יעקב ועשו האמורים בפרשה". תולדות האדם נמדדות במעשים שלו, האם הוא מתנהג כמו יעקב או כמו עשו. כל אחד בפרשיה שלו ובמעברים שהוא עובר במשך החיים מחליט אם להיות יעקב או עשו, האם להוריד את הראש על כל גל וגל או לבעט בסכה.

ולפיכך בפרשיות האלו שעוסקים ביעקב ועשו אנו קוראים בהפסרה את דבר ה' לנביא מלאכי: "אהבתי אתכם אמר

ה'" - הקב"ה פונה לכל אחד ואחד מאתנו דרך הצדיקים הנביאים ואומר 'אני אוהב אותך מאד', והאדם שואל את ה' 'במה אהבתנו', יש לי כל כך הרבה קשיים, בלמוד, בפרנסה, בשמירת עינים, עם הילדים, היכן נפרת אהבת ה' אלי? וה' עונה ואומר: "כי אה עשו ליעקב נאם ה' ואהב את יעקב", נתתי נסיונות גם לעשו וגם ליעקב, עשו נטרד ונפל ומאידך יעקב הלך עם הקב"ה ועמד איתו בנסיונות וזכה לראות שה' אתו בתוך כל הקשי.

ולא עוד אלא שגם אם אדם חטא ה' קרוב אליו ביותר ונתן יד לפושעים ששבים אליו, וזה היסוד של בית המקדש שבו היו החוטאים מביאים את קרבן חטאתם ואשמים ושבים בתשובה שלמה מאהבה וה' קבל את תשובתם. וזה מה שמובא בגמרא (ע"ז ח.). שפאשר אדם הראשון חטא הוא ראה שכל העולם נעשה חשוך, ובמוצאי שבת ה' נתן לו דעת להוציא את האש, משני אבנים (פסחים נד.). ויש בזה למוד לדורות שגם אם אדם חטא ה' מקבל את תשובתו ומאיר לו את הדרך בתוך החשך שהוא שרוי בו.

ובכל שביע כאשר הנשמה יתרה מסתלקת ואדם מרגיש שהוא מתרחק, אנו מתחילים את ששת ימי המעשה עם דעת של אמונה ובטחון, ומכריזים פסוקים של אמונה: "הנה קל ישועתי אבטח ולא אפחד: כי עזי וזמרת קה ויהי לי לישועה: כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה' אור לי" וכן מברכים על הבשמים והאש ללמד שה' קרוב מאד לכאן"א, ומנשים אותו בנשימות מתוקות כענין הבשמים ומאיר לו כענין האש.

המורם מפל האמור: לכל אחד יש נסיונות שונים והחכמה היא לא להתרעם, להתאזר בסבלנות ולצפות לישועת ה'. והעקר זה לא ההצלחה בעולם הזה החולף שכל ההצלחות בו רגעיות - אלא בעולם הבא - כל צער שהיה לאדם מדוד ושקול ועומד לאדם לנצח נצחים.

חז"ל אומרים שבבעולם הבא שואלים את האדם 'צפית לישועה?' האם צפית לה' או שחפשת להסתדר לבד והרגשת שה' חלילה מחסיר ממך ושיכול להיות לה' יותר טוב מהמצב שאתה נמצא בו. לפעמים ה' יודע שאם אדם יעלה לגדה מסוימת, כגון שיהיה גאון או עשיר, הוא יהיה עסוק רק בלהגדיל את כבודו ועושרו, ואזי ה' לא מביא לו את מה שהוא רוצה כי זו ההצלחה האמתית שלו בעולם הזה ובעולם האמת.

ועל כן בשעת נסיון ראוי לומר, 'רבנו של עולם, עשית עמי טובות לאין סוף, מאז שנולדתי תמכת בי ותמיד אתה נותן לי בריאות, משפחה וכל טוב, אתה דאגת לי שאני אולד יהודי ושאני אכיר אותך, עטפת אותי ושמרת עלי בכל עת ורגע, אני בטוח שגם עכשו אני בידיים הרחמיאות שלך ואני מבקש ממך שיהיה לי רק טוב כי אתה יודע מה באמת הכי טוב עבורי'. וכשאדם חי בהרגשה זו אין מאשר ממנו.

גדולה שיעקב חפץ באחותה יותר ממנה עד כדי שעשה כל כך הרבה סימנים כדי לזכות דוקא ברחל, ובזכות השפלות שהיתה לה זכתה להרבה בנים ולכתר כהונה ומלכות, וכמובא במדרש לקח טוב, 'לפי שנעלבה לאה התרבתה בבנים', ולא עוד אלא שזכתה לאה להקבר לצדו של יעקב אבינו. כי דוקא הקשיים והבזיונות שיש לאדם, הם אלו שמקנים לו כל טוב לנצח נצחים.

ו. יעקב אבינו מבקש מה' על דברים פשוטים ביותר כמו שנאמר "ונתן לי לחם לאכל וכגד ללבש", ואנו למדים מכך להעריך את הפכים הקטנים, את חסד הבגדים והאכל ואת החסד העצום שאנו לא נתונים עבור השבי בעזה, לבקש על כל היהודים הנמצאים במצור שיצאו מאפלה לאורה ומאידך להעריך את כל הטוב, את האשה ואת הילדים שכלנו חיים ובריאים.

ז. וזה היסוד של חנכה שאנו מדליקים נרות ומאירים את חסדי ה' שבתוך החשך, כי דוקא על ידי החשך מתגלה האור שמאיר למרחוק אפלו שהוא קטן.

ח. חז"ל מגלים לנו שהדמעות של עשו והדבורים של מלך מואב והפסיעות של נבוכדנצר פעלו גדולות ונצורות והם קבלו על כך שכר עצום כי הם עשו זאת עם כל הלב. יש כאן למוד עצום עבורנו כמה כל מלה של תפלה וכל חזוק שאנו מתחזקים שוה בעיני ה' לאין ערוך, בפרט כשקשה לנו שבודאי נקבל על כך שכר נצחי.

א. בימים אלו שכלל ישראל נמצאים בצער ובמצוק, ה' מצפה שנתעלה מעל כל הבלי העולם הזה ובפרט מהכלים הטמאים - שעושים את המתעסקים בהם אדישים וקרים ומביאים אותם לבאר שחת - ונתמלא בחמימות וברגשות של קרבת ה'.

ב. נבקש מה' מפל הלב על הגאלה הכללית והגאלה הפרטית של כל אחד מכלל ישראל, נתחזק בלמוד התורה הקדושה ובאמירת תהלים מתוך ידיעה ברורה שכל למוד וכל פרק תהלים מציל ושומר על כלל ישראל, וכבר מובא במדר"ר שבכל הלילות שהיה יעקב בבית לכן הוא אמר תהלים.

ג. וכן נחזיר בבית שלנו אמונה על ידי שנספר על יעקב אבינו עם כל הקשיים שעבר וה' שמר עליו, וכן נספר ספורי נסים שה' עשה ועושה עם עמו, ומכך נלמד שה' נמצא עמנו בכל עת ועת גם כשזה מסתר מאתנו, ונאמר: 'ילדים יקרים, ה' שומע כל תפלה, ה' אהב אתכם וקרוב אליכם, תבקשו מה' שיושיע את כלל ישראל' ובודאי שעל ידי כך ה' ימחר ויחיש לגאלנו.

ד. חז"ל אומרים שארבעים יום קדם יצירת הולד מכריזים 'ב'ת פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני'. חז"ל מגלים לנו שה' דואג לכל אחד לפרטי פרטים עוד לפני שהוא נוצר ולא צריך להיות בדאגה משום דבר.

ה. 'וירא ה' כי שנואה לאה', שהרגישה שהיא בצד, ולא עוד אלא שבזמן שיעקב התחנן הוא עשה את כל הסימנים מתוך מחשבה שהוא מדבר עם רחל, ובודאי שלא היה בשפלות

פנינים מצויירים

על זוטות של ממש, ברם, כשנתבונן נראה שהזוג של האדם שוה מליונים, ולעתים אחרי מאה ועשרים של אחד מבני הזוג, הצד השני שנשאר בחיים מתחיל להעריך את המרגלית היקרה שהיתה לו ואבדה, מרגלית ששום הון שבעולם לא ישוה בה. ולמה לחכות לאחרי מאה ועשרים, רחמנא לצלן, כאשר האדם מבקש להפיר טובה לאשתו ואינו יכול לומר לה זאת, והוא מתמלא צער על כל המריבות הקטנוניות שהיו ביניהם, ולמה שכבר עכשו בחיים חיותינו לא נעריך וניקור את כל הטוב שיש לנו בביתנו.

"הייתי ביום אכלני הרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני" יעקב אבינו עבד עבודה קשה ארבע עשרה שנה בקור, בשלג ובשרב, והכל מהערכתו הגדולה לרחל ולאה. האבות הקדושים מלמדים אותנו להעריך ולניקור את בני ביתנו.

כמובא במדרש רבה על הפרשה, "שאלה מטרוניתא אחת את רבי יוסי בר חלפתא, מה עושה הקב"ה בכל עת? אמר לה, יושב ומזוג זוגים, בתו של פלוני לפלוני ממונו של פלוני לפלוני... הדא הוא דכתב, אלקים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות - בכי ושרות, מי שרוצה אומר שירה ומי שלא רוצה בוכה".

הבה נתבונן בנאמנות הגדולה שהיתה אצל אבותינו הקדושים ואמותינו הקדושות, ונקח זאת לתוך ביתנו ונתמלא בהערכה ובהרגשה שיש לנו כל טוב שבעולם - הון ששוה יותר מכל, ולא נעשה עסק מזוטות וקטנות שמעכירים את האוירה ואינם מוסיפים מאומה.

מדרש נפלא זה מלמדנו שהבורא מזוג לאדם את זוגו הראוי לו, ובכל יום האדם מחליט אם לבכות או לשמח במה שה' נותן לו - כלשון המדרש "מאן דבעי אומר שירה ומאן דלא בעי בכי". הבה נתבונן כמה פעמים אדם רב עם אשתו או אשה עם בעלה

ושלמים בכדי לספר לכלם את השגחת ה' ונסיו.

וכך דברי בעל המעשה מר יונתן בן נעים הי"ו: אני מתגורר בישוב פרי גן שבדרום רצועת עזה, בשבת שמחת תורה בשעה שש וחצי שמעתי את מערכת כפת ברזל - שנמצאת לא הרחק מביתי - יורת הרבה טילים אחד אחרי השני ולא כמה טילים כמו בדרך כלל, הבנתי שהתחילה מלחמה עזה. אחר כך שמעתי יריות והבנתי שנכנסו מחבלים לתוך המושב, זרזתי מיד את בני בייתי להתחבאות בתוך הממ"ד, כשאת בתי הקטנה החבאתי בתוך הארון.

געלתי את כל הדלתות והחלונות של הבית ועמדתי מאחורי דלת הפניסה לחצר בכדי לירות על המחבלים שינסו להכנס, אחרי כעשר דקות אני שומע קולות של ערבים מאחורי הדלת, יריתי יריה בכדי להרחיק אותם כי חשבתי שמדבר במחבל אחד או שנים, לא העליתי על דעתי שמדבר במחבלים רבים שמציידים מפך רגל ועד ראש בכלי חבלה וטילים.

מיד כשיריתי הם ירו עלי חזרה עשרות כדורים שרק בנסים גמורים לא פגעו בי, רצתי מיד לתוך הבית והצטרפתי לרעייתי וארבעת ילדי שכבר הסתתרו בתוך הממ"ד. בחסדי ה' היתה לי געילה לדלת הממ"ד ומיד געלתי אותה, אולם את החלון לא הצלחתי לסגור עד הסוף ונותר רוח של כחמשה סנטימטרים, המחבלים ירו טיל ופרצו את החלון הגדול של הפלון ונכנסו לבית.

מתוך הממ"ד שמענו אותם צועקים 'תרימו ידים!' ומיד החלו להשליך רמונים ולירות לכל עבר, אני לא יכול לתאר את ההרגשה שהיתה לנו בשעה שאנו יודעים שמחבלים רבים נמצאים בתוך הבית שלנו ומנסים בכל דרך להכנס לממ"ד שבו הסתתרנו בכדי להשמיד אותנו ולחטף אותנו לעזה.

המחבלים נסו לפרוץ את דלת הממ"ד וכשראו שהם לא מצליחים הם הלכו מסביב - לחלון הממ"ד - כשהבחינו ברוח שבחלון הם נסו להרחיב אותו אולם ה' מנע בעדם, הם גם נסו להשליך רמונים ואף ירו לתוך הממ"ד יריות רבות דרך הרוח שבחלון אשתי וילדי הקטנים נשכבו על הרצפה, וכלנו צעקנו "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" וכך ירינו עליהם חזרה. כך צעקנו שוב ושוב "שמע ישראל" ובחסדי ה' שום יריה לא פגעה בנו.

באותם רגעים גורליים חזרנו בתשובה. הרגשנו שה' קבל את החזקה הרוחני שלנו וה' נסך בנו רגע ובטחון מלא בה' בתוך כל התפת, בלב כלנו שררה הרגשה שהקב"ה עמנו בתוך הממ"ד ושומר עלינו.

נסיתי להזעיק עזרה, התקשרתי לממ"ד והם אמרו לי שהם מאד עסוקים, אמרתי להם שיש לי מחבלים רבים בתוך הבית והם מנסים בכל דרך להרג אותנו ומה יותר חשוב מכה, לא ידעתי שנכנסו מחבלים רבים לטבח בארץ הקדש והייתי בטוח שרק אצלנו יש מחבלים.

בכל אותו זמן יהודים יקרים מהמושב הסמוך אלינו נחלצו

לעזרתנו ונלחמו בחרוף נפש עם המחבלים ששהו אצלנו, ולמנוח לב ארבעה יהודים נעקדו על קדושה ה' הי"ד ועוד יהודים נפצעו והכל מאהבת ישראל שבוערה בלבם להציל אותנו.

לפתע הבן שלי הבחין באיש הצלה שעומד ליד חלון ואמר לי 'אבא, יש כאן איש הצלה, הבנתי שמדבר במחבל ומיד אמרתי לו שיתן לו בכונה שיהרג אותו כי הבנתי שמחבל התחפש לאיש הצלה אולם בני הבין שהתכוונתי שייפתח לו ולכן הוא פתח לו את חלון הממ"ד. לפתע ראינו מחבל שעומד מולנו עם אקדח וצועק 'ידים למעלה' ומיד סגרנו חזרה את החלון. כך עברו להם למעלה משלוש שעות כשאנו מצטופפים בממ"ד ומסביבנו מחבלים רבים.

בכל אותו זמן שמעתי פקודות והוראות מהמפקד של אותם מחבלים ארוזים ללכת לבתים אחרים ולקחת יהודים בשבי, בשעה עשר וחצי בבקר אני שומע את המחבלים שופכים חמר בערה מחוץ לחלון הממ"ד בכדי שנמוח בחניקה, ח"ו, וכו שהם נערכים לפוצץ את דלת הממ"ד. הבנתי שהסוף שלנו קרוב וכלו כל הקצין.

הרגשתי תלות גמורה בבוא יתברך מתוך ידיעה ברורה שאין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, זעקתי לה' מעמק לבי ואמרתי 'רבנו של עולם אני אוהב אותך, אני משתדל לעשות את רצונך ואני מקבל על עצמי לשוב בתשובה שלמה לפניך ולפרסם ברבים את הנס הגדול שתעשה עמי, אבא, אל תתן למחבלים הללו להפיק את זממם, שמור על נפשי ועל נפש אשתי וילדי ושאר שכני שלא נהרגו ושלא נפל בשבי חלילה!'

הקב"ה שמע את תפילתי שבקעה מעמק הלב, ובנס של ממש כעשר דקות אחרי שהתפללתי השתרר שקט דממה בבית, ככל הנראה הם קבלו פקודה לעזוב את המושב שלנו ולשוב לעזה. היה לנו נס נוסף, שהיו מחבלים נוספים בדרך אלינו שבאו לחטף את השבויים לעזה וה' הטעה אותם בדרך והם לא מצאו איך נכנסים למושב שלנו, וכך בחסדי ה' העצומים כל בני המושב נצלו.

כאשר הגיעו לחלץ אותנו יצאנו דרך חלון הממ"ד כי כל הבית שלנו היה מלא רמונים ופצצות. כאשר יצאתי ראיתי בחצר בייתי שמונה זוגות נעלים שנותרו לעדות על שמונת המחבלים ששהו בביתי ובנס של ממש הסתלקו והלכו להם, ממש כמו בזמן אלישע הנביא שצבא ארם ברחו והשאירו את הבגדים והכלים במרוצתם.

אני רואה במקרה הנורא שארע בשמחת תורה את דבר ה' בספר דברים, שהקב"ה חוזר שוב ושוב שאם נשמע למצוותיו נשב לבטח בארץ הקדש ואם לא יבואו גוים ארוזים לארץ הקדש. אין לי ספק שהקדוש ברוך הוא מעורר אותנו שנתרחק מכל כלי המשחית ונתעלה בקרבת ה' ונחנף ונגדל את ילדינו לתורה ולמצוות, וכך נזכה לכל הברכות ובעקר נראה את השגחת ה' עלינו ביתר שאת וביתר עז בגאולה השלמה במהרה בימנו, אמן.